

були. У 1945 р. також гостро відчувалась недостача кадрів, їх не вистарчало як в секретаріаті, так і в керівному складі. З 1946 р. кадрова недостача починає йти на спад, у секретаріаті та керівному складі лише по одній вільній посаді. Важливим фактором у кадровій політиці було походження, переважали росіяни, особливо це помітно у секретаріаті в 1944–1945 рр. Якщо призначали українців, то вони були зі східних областей УРСР.

Джерела

1. Штатное расписание личного состава Управление НКГБ в Тернопольской обл. 1944 г. ГДА СБУ в Тернопільській обл. (Галузевий державний архів СБУ в Тернопільській обл.). Ф. 8. Оп. 1. Т 1. С. 1. 28 арк.
2. Штатное расписание личного состава Управление НКГБ в Тернопольской обл. 1944 г. ГДА СБУ в Тернопільській обл. (Галузевий державний архів СБУ в Тернопільській обл.). Ф. 8. Оп. 1. Т 2. С. 1. 94 арк.
3. Штатное расписание личного состава Управление НКГБ в Тернопольской обл. 1945 г. ГДА СБУ в Тернопільській обл. (Галузевий державний архів СБУ в Тернопільській обл.). Ф. 8. Оп. 1. Т 1. С. 1. 44 арк.
4. Штатное расписание личного состава Управление НКГБ в Тернопольской обл. 1946 г. ГДА СБУ в Тернопільській обл. (Галузевий державний архів СБУ в Тернопільській обл.). Ф. 8. Оп. 1. Т 2. С. 1. 91 арк.

Ганна Градинар
ORCID: 0000-0002-4431-5974

ПРОВЕДЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДНЯ ОДЕЩИНИ (1944 – 1948 РР.)

CONDUCTING VIOLENT COLLECTIVIZATION ON THE TERRITORY OF THE SOUTH OF ODESSA (1944–1948)

В умовах становлення незалежної Української держави і початку процесу її входу, як рівноправного партнера, до європейського і світового співтовариства, важливого значення набувають питання історичного минулого України. Без справедливої оцінки минулого дуже важко побудувати майбутнє.

У 1940 р. Бессарабія була приєднана до складу СРСР. Комуністична влада прагнула запровадити на території українського Подунав'я радянську систему, використовуючи для цього вже накопичений «досвід» у вигляді арештів, депортацій, розкуркулення.

Перші спроби впровадження колективізації розпочалися ще у 1940–1941 рр., після приєднання території Бессарабії та Північної Буковини до складу СРСР.

Розпочався процес колективізації в краї зі створення державних сільськогосподарських підприємств – радгоспів. До червня 1941 р. в Придунав'ї діяло 12 радгоспів, які мали стати взірцем організації колективних господарств. Наприклад, «Арцизький» (с. Теплиця, Арцизький район), «Шампань України» (с. Надеждівка, Арцизький район), «Лиманський» (с. Молога, Лиманський район).

У серпні 1944 р. Подунав'я знову опинилися у складі СРСР. У складних умовах відбувалася відбудова сільського господарства.

Ставлення селян до колективізації було різним. Це залежало від рівня соціально-економічного розвитку, історичних традицій села та пропаганди, яку проводили партійні функціонери в краї. Окрема частина селян позитивно зустріла як радянську владу, так і колективізацію. В основному це були малоземельні й безземельні селяни-бідняки, які мріяли отримати хоча б клаптик власної землі.

Однак треба визнати, що до колгоспів добровільно вступали лише бідняки. Середні ж прошарки селянства вагалися у прийнятті такого рішення. Заможні селяни, взагалі, чинили опір колективізації, тому що влада вимагала передачі до колгоспу худоби, майна, виноградників, городин, реманенту для обробітку землі. Людина не бажала втрачати статус господаря, а після вступу до колективного господарства вона фактично перетворювалася на раба комуністичної країни. Але траплялися випадки вступу до колгоспів заможних селян, які боялися розкуркулення. Так, в колгоспі «Прогрес» Арцизького району була прийнята в колгосп Дімовчі Степанида Миколаївна, що мала 28 га землі [5, арк. 31].

На початку четвертої п'ятирічки (1946–1950 рр.) в індивідуальних господарствах краю знаходилося 86% всієї орної землі регіону. Так, 21 726 безземельних та малоземельних господарств володіли 67 472 га [11, арк. 65]. В середньому на одне господарство приходилося 3,1 га землі. Решта вільної землі знаходилася у державному фонді.

В перші післявоєнні роки особливих успіхів в процесі колективізації не спостерігалось. Наприклад, в Саратовському районі до кінця 1946 р., а в Бородинському районі до середини 1947 р. не існувало жодного колгоспу. Це пояснювалося, насамперед, тим, що селяни залишалися прихильниками традиційних форм господарювання.

Станом на 13 серпня 1945 р. на півдні Одещини було створено 38 колгоспів, які об'єднували 2 121 селянське господарство із земельною площею 17,6 тис. га, в тому числі 14,7 тис. га орної землі [2, с. 325].

Вже 5 травня 1946 р. в Ізмаїльській області нараховувалося 69 колгоспів, до яких входило 4 188 селянських господарств із земельною площею 27,6 тис. га або 4,5 % від землекористування у селянському секторі. До кінця 1946 р. в регіоні було створено ще 31 колгосп [6, арк. 34].

Таким чином, кількість колгоспів на кінець 1946 р., порівняно з 1945 р., зросла на 172 %, за кількістю господарств – на 193 %, а за земельною площею – на 183 %.

За даними статистичного управління Ізмаїльської області на 1 січня 1946 р. в Ізмаїльській області нараховувалося: 108 455 одноосібних господарств, що

мали 734 271 га землі; колгоспів – 54, господарств у них – 2 690 га; земельний фонд колгоспів склав 28 830 га [4, арк. 47].

Станом на 5 грудня 1946 р. в регіоні вже діяло 244 колгоспи, до яких входило 19 965 селянських господарств, із загальною земельною площею 159 305 га [7, арк. 26].

Однак, попри значні організаторські, адміністративні зусилля, процес колективізації сільського господарства Українського Подунав'я проходив з великими труднощами. На початку 1948 р. в регіоні було колективізовано лише незначну частину селянських господарств – 56,7% одноосібних господарств об'єдналися у колгоспи.

Постановами та наказами, радянська влада стимулювала насильницьку та повномасштабну колективізацію за будь-яку ціну, фактично санкціонуючи беззаконня та репресії. Державно-партійні органи розпочали процес розкуркулення та масові депортації заможного селянства. Для здійснення намірів до Подунав'я зі східних областей України та РРФСР були відправлені працівники НКВС, НКДБ, партійні функціонери та державні чиновники [1, с. 67]. Такі дії були направлені на те, щоб з більшою силою притиснути місцеве населення краю, заганяючи селян у новостворені колгоспи [2, с. 56].

У 1944–1948 рр. посилювався тиск з боку каральних органів на селян-одноосібників. Їх було обкладено величезними податками. Зокрема, впроваджено в дію закон від 21 серпня 1938 р. «Про державний податок на коней одноосібних господарств», який становив 400 карбованців за одного коня, за кожного наступного 700 крб. [3, с. 145]; постанови ЦВК і Раднаркому СРСР від 23 січня 1934 р. «Про збір на потреби житлового і культурно-побутового будівництва в містах і сільських місцевостях»; постанови РНК СРСР від 11 вересня 1937 р. «Про самооподаткування сільського населення»; закон від 1 вересня 1939 р. «Про сільськогосподарський податок»; спільну постанову ЦВК і РНК СРСР від 4 червня 1937 р. «Про заборону здачі в оренду земель сільськогосподарського призначення» [3, с. 146], ліквідовувалися розташовані в громадських полях колгоспів хутірські присадибні ділянки колгоспників.

Початок відновлення сільського господарства в Подунав'ї збігся з голодом 1946–1947 рр. До тяжкої ситуації в сільському господарстві додався дуже несприятливий клімат. За таких умов створювати нові колгоспи стало значно важко.

Таким чином, втілення в життя планів відбудови зруйнованого в період Другої світової війни народного господарства УРСР відбувалося за випробуваними у передвоєнні роки методами індустріалізації. Незважаючи на слабку матеріально-технічну базу у сільськогосподарському секторі, жахливі наслідки голоду 1946–1947 рр., сільське господарство Українського Подунав'я за першу післявоєнну п'ятирічку (1946–1950 рр.) досягло довоєнного рівня виробництва.

Процес концентрації земельних ресурсів, розкуркулення та перетворення величезної частки заможних селян на колгоспників не мав історичної альтернативи. Колективізація забезпечила СРСР стрімкий розвиток, проте суворі

методи його досягнення, нехтування життям мільйонів людей, врешті, соціально-економічна незрілість до цих змін визначили його страшну ціну і доволі сумнівні результати, що вочевидь проявилися кілька десятиріч потому.

Джерела і література

1. Баран В.К. Україна: новітня історія (1945-1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.

2. Бачинский А.Д. Советский Придунайский край (1940-1945 рр.) Одесса: Маяк, 1968. 408 с.

3. Збірник законів СРСР і указів Президій Верховної Ради СРСР 1938 – червень 1944 р. М., видання «Відомостей Верховної Ради СРСР», 1944. 350 с.

4. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУ ІА). Ф. Р-424 Статистичне управління Ізмаїльської області, м. Ізмаїл, оп. 1. спр. 875 Довідки про чисельність населення по містах та районах області за 1946 року порівняно з 1940 і 1945 рр., 358 арк.

5. КУ ІА Ф. Р-441 Ізмаїльське обласне управління сільського господарства, м. Ізмаїл, оп. 1. спр. 16 Накази, директивні вказівки Міністерства землеробства УРСР і постанови Ізмаїльського облвиконкому за 1946 рік. Доповідна записка Голові Ради Міністрів УРСР про колгоспне будівництві в області на 26 серпня 1946 р., 185 арк.

6. КУ ІА Ф. Р-441 Ізмаїльське обласне управління сільського господарства, м. Ізмаїл, оп. 1. спр. 17 Плани, довідки і листування з районними відділами сільського господарства про кредитування колгоспів області і використання кредитів за 1945-1947 рр. Довідка про хід колективізації селянських господарств станом на 5 травня 1946 р. і відомості про кількість колгоспів, в них господарств, працездатних і орної землі, 131 арк.

7. КУ ІА Ф. Р-441 Ізмаїльське обласне управління сільського господарства, м. Ізмаїл, оп. 1. спр. 18 Довідка, відомості про економічний стан колгоспів області за станом на 5 грудня 1946 р. Про хід колективізації по Тузловському району, про соціальний склад колгоспників по колгоспах в розрізі районів. Протоколи загальних зборів колгоспників за твердженням виробничих планів і прибутково-видаткових кошторисів, 79 арк.

8. КУ ІА. Ф. Р-470. Виконавчий комітет Ізмаїльського Обласної ради депутатів трудящих. Спр. 4. Довідка про відновлення і розвиток народного господарства за 1944-1947 рр. 138 арк.

9. Лебеденко О. Українське Подунав'я: минуле та сучасне / О. Лебеденко, А. К. Тичина. – Одеса: Астропринт, 2002. – 208 с.

10. Українська суспільно-політична думка у 20 столітті: Документи і матеріали: У 3-х т. – Сучасність, 1983. – Т. 1. – 510 с.

11. Центральний державний архів громадських об'єднань. Ф.1. Центральний комітет КП (б) України. Оп. 46. Спр. 356. Постанови ЦК КП (б). Записки, довідки, відомості організаційно-партійної роботи по відновленню сільського господарства, просвітницьких закладів Ізмаїльської області. 105 арк.